

15 września 2011-29 lutego 2012
UL. TRĘBACKA 3

Ustawa Rządowa

W IMIĘ BOGA W TRÓJCY ŚWIĘTEJ JEDYNEGO

[...] Król Polski, Wielki Xiążę Litewski, [...] z Stanami Skonfederowanymi [...] Naród Polski reprezentującymi [...] poznaawszy [...] rządu naszego wady, a chcąc korzystać z pory, w jakiej się Europa znajduje, i z tej dogorywającej chwili, która nas samych sobie wróciła, wolni od hańbiących obcej przemocy nakazów, ceniąc drożej nad życie, nad szczęśliwość osobistą egzystencję polityczną, niepodległość zewnętrzną i wolność wewnętrzną narodu, którego los w ręce nasze jest powierzony, chcąc oraz na błogosławieństwo, na wdzięczność współczesnych i przyszłych pokoleń zasłużyć, mimo przeszkód, które w nas namiętności sprawować mogą, dla dobra powszechnego, dla ugruntowania wolności, dla ocalenia ojczyzny [...] niniejszą Konstytucję¹ uchwalamy i [...] za świętą, za niewzruszoną deklarujemy, [...]

KONSTYTUCJA 3 MAJA – KAMIEŃ MIŁOWY WSPÓŁCZESNEJ EUROPY

PRZEWODNIK PO WYSTAWIE

22 lipca 1807 roku Cesarz Francuzów w pałacu królewskim w Dreźnie nadał Polakom Ustawę Konstytucyjną Księstwa Warszawskiego. Podpisując ją członkowie Komisji Rządzącej byli wśród tych, którzy w roku 1791 uchwalali Konstytucję 3 maja. Konstytucja Księstwa była nowocześniejsza, w swych rozwiązaniach szła znacznie dalej, tworzyła scentralizowane i nowoczesne państwo. Napoleon oraz nadana konstytucja budziły wielkie nadzieje na wskrzeszenie Polski. Dlatego więc to Ustawa Rządowa – Konstytucja 3 Maja stała się symbolem tego, co w naszym narodzie najlepsze?

¹ W tamtych czasach wszystkie uchwały sejmu nazywane były konstytucjami. Konstytucja 3 Maja była nazwana *Ustawą Rządową* i została oblatowana (czyli wpisana do ksiąg ziemskich i grodzkich) 5 maja.

Konstytucję 3 maja uchwałała jedna warstwa społeczna – rządząca wówczas szlachta. Potrafiła sama, dobrowolnie, bez rozlewu krwi ograniczyć swoje prawa. Znalazła kompromis możliwy do przyjęcia przez prawie wszystkie swe odłamy. Budziła wielkie nadzieje w mieszczaństwie, brała pod opiekę *Lud Rolniczy*. Stwarzała podstawę i zobowiązywała do dalszych reform. Dała Polsce nadzieję i szansę przekształcenia się w państwo sprawiedliwe, silne i rządne – Rzeczpospolitą wszystkich ludzi i narodów w jej granicach żyjących. Zdobyła powszechne uznanie zarówno w kraju jak i w całym cywilizowanym świecie. Dlatego to właśnie ona symbolizuje Wolną Polskę i Wolną Litwę dobrowolnie zjednoczone w Rzeczpospolitą Obojga Narodów. Dlatego to zaborca i renegaci usiłowali wymazać ją z narodowej pamięci, pomniejszać jej znaczenie. A ci, którzy tęsknili za wolną ojczyzną oraz dążyli do wskrzeszenia Polski, szerzyli jej idee.

Wszystkie wydania Konstytucji 3 Maja z okresu jej obowiązywania – a szczególnie podpisane, oficjalne rękopisy oraz oblatowane² pierwodruki – są narodowymi relikwiami.

GABLOTY

Pierwodruki – Oficjalny dokument Konstytucji 3 Maja

Dwa zbiory (klocki)³ dokumentów z XVIII wieku. W obu pokazany jest pierwodruk Konstytucji 3 Maja. Są to druki odbite 5 maja w odstępie kilku godzin, w tej samej drukarni (prawdopodobnie przez Grölla) ale z różnych składów.

Z lewej wcześniejszy, z odręcznymi poprawkami. Poprzez odcisnięcie na nim pieczęci i podpisanie go nabrał rangi oficjalnego dokumentu.

5 maja powtórnie przegłosowana (jednogłośnie) *Ustawa Rządowa*, podpisana przez członków Deputacji Konstytucyjnej, wraz z uchwaloną w tym dniu *Deklaracją Stanów Zgromadzonych*, zostaje oblatowana. Od tej chwili Konstytucja 3 Maja stała się w pełni obowiązującym prawem. Braki formalnej legalności z 3 maja zostały skutecznie usunięte. Znane są tylko trzy uwierzytelnione egzemplarze tego aktu ale pewno istnieją jeszcze inne egzemplarze⁴.

² Oblatowana konstytucja nabierała mocy prawnej. Umieszczona na druku pieczęć i podpis sekretarza ziemskiego i grodzkiego uwierzytelniała go, czyniąc z niego oficjalny dokument.

³ Współprawne dokumenty (dwa lub więcej) lub książki.

⁴ Na 46 stronie katalogu „VIVAT KONSTYTUCJA” znajduje się zdjęcie pierwodruku Konstytucji z pierwszego odbicia z poprawką Skulskiego. Jest to prawdopodobnie czwarty egzemplarz o randze oficjalnego dokumentu.

Na planszy powiększenie pierwszej i ostatniej (ósmej) strony tego aktu z widocznym podpisem i suchą pieczęcią Adama Skulskiego, sekretarza ziemskiego i grodzkiego warszawskiego świadczącymi, iż dokument ten został oblatowany. Przy tej czynności, po porównaniu go z przyniesionym rękopisem, zostało w nim dokonanych, odręcznie, kilka poprawek. Obok fragmenty preambuły⁵.

W klocku tym jest też obwieszczenie Marszałków Sejmowych Konfederacji Prowincji Koronnych i Wielkiego Xięstwa Litt. z 7 maja wprowadzające w życie *Ustawę Rządową*. „*Uniwersał ten, ...żeby na Drzwiach Kościelnych, na Kancellaryach, a w miastach na Ratuszach i Domach Sądowych był przybity. W Kościołach zaś aby był przez trzy wciąż Uroczystości z Ambon czytany i ogłaszany*”.

Zmniejszone egzemplarze (o ok. 10%) odbitki tego dokumentu są przy wejściu na wystawę. Zostały one przygotowane przez Biuro Kultury Urzędu m.st. Warszawy (i pozostałych organizatorów ulicznej wystawy planszowej) *VIVAT KONSTYTUCJA! W 220. rocznicę Konstytucji 3 Maja* eksponowanej u zbiegu ulic Traugutta i Krakowskiego Przedmieścia w maju tego roku. Prawdopodobnie wystawa ta będzie również pokazana w roku 2012 – katalog jej leży do obejrzenia.

Faksymile rękopisu, oryginału *Ustawy Rządowej*

W Archiwum Akt Dawnych przy ul. Długiej w Warszawie znajdują się obydwie znane rękopisy, oryginały *Ustawy Rządowej*. Są one podpisane przez marszałków i wszystkich 12 członków deputacji konstytucyjnej.

Jeden rękopis z Archiwum Publicznego Potockich, sygn. 100, t. II, s. 74–84 (dawna paginacja 155–165) oraz drugi wchodzący w skład tzw. Metryki Litewskiej, dz. VII nr 4. On to chyba stanowił podstawę zarówno pierwodruków jak i większości wydań książkowych, jego tekst jest bowiem bliższy drukom niż tekst z rękopisu pochodzącego z Archiwum Potockich. Prawdopodobnie istniało (a może i nadal istnieje) więcej egzemplarzy oryginału. Były one poszukiwane przez Igelströma, mianowanego 28 grudnia 1793 przez Katarzynę II posłem nadzwyczajnym i ministrem pełnomocnym w Rzeczypospolitej. Od tej pory w jego rękach spoczywała faktyczna władza cywilna i wojskowa w dwukrotnie już okrojonej Rzeczypospolitej.

W gablocie faksymile egzemplarza z Archiwum Publicznego Potockich wydanego na zlecenie obu kancelarii – Sejmu i Senatu RP przez PWN w Warszawie w 1991 roku w opracowaniu Jerzego Koweckiego.

⁵ Uroczysty wstęp do aktu prawnego.

GABLOTKA NUMIZMATYCZNA

Medal.

Awers: STANISLAUS AUGUSTUS D.(ei) G.(ratia) REX POLNIÆ M.(agnus D.(ux) LITUA.(niae)

– Stanisław August Król Polski, Wielki Książę Litewski.

Rewers: S.(tanislaus) A.(ugustus) R.(ex) ET COMITIA REIPUBLICAE POLON:(ae) VOVERUNT III. MAJI. MDCCCXCI. DIVINAE PROVIDENTIAE TEMPLUM CUJUS PRIMUM LAPIDEM POSUERUNT. III. MAJI. MDCCCXCII. – Stanisław August Król i Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwalili dnia 3 maja 1791 kościół na cześć Świętej Opatrzności, którego pierwszy kamień położyli 3 maja 1792.

Medal wybity w Mennicy Warszawskiej, wykonany przez Jana Filipa Holzhausse-
ra (1741–1792).

Jeden z dwóch medali wmurowanych wraz z kamieniem węgielnym pod centralny filar wznoszonej świątyni. Prace budowlane zostały w czerwcu przerwane, król zdecydował aby zaczęty filar przekształcić w kapliczkę. Znajduje się ona na terenie Ogrodu Botanicznego w Al. Ujazdowskich.

Pamiątki medalierskie i numizmatyczne z lat: 1891, 1916, 1925, 1983, 1985, 1991, 2005, 2011.

Zespół medali wydanych w 100-lecie Konstytucji w 1891 roku, podkreślających zbratanie szlachty i mieszczaństwa.

Medal wydany w 125-lecie Ustawy Rządowej w 1916 roku (po wkroczeniu armii niemieckiej do Warszawy) przez odrodzony Uniwersytet Warszawski.

Medal 3 maja. Został ustanowiony uchwałą Prezydium Rady Ministrów w dniu 25 kwietnia 1925 roku. Noszony był na wstążce o szerokości 38 mm z poprzecznymi biało-czerwonymi paskami złożonej w trójkąt. Miał być nagrodą za wydatną pracę w każdej dziedzinie oraz za wybitne osiągnięcia sportowe. Nadany został tylko raz – w roku 1925. Odznaczeni zostali nim głównie podoficerowie z garnizonu warszawskiego.

W schyłkowym PRL-u Stronnictwu Demokratycznemu udało się kilkakrotnie nawiązać do tradycji Konstytucji 3 Maja. Być może jednym z powodów, dla którego władze PRL nie mogły zupełnie przemilczeć faktu uchwalenia Konstytucji 3 Maja, było zdanie Karola Marksa, który wypowiadał się o konstytucji z wielką atencją.

Odznaki, m.in.: Towarzystwa Szkół Ludowych, z 1916 roku, oraz tzw. Dar Narodowy, wydane przez Rząd Rzeczypospolitej na Uchodźstwie w latach 50. XX w.

Monety wydane w 200-lecie Konstytucji w 1991 roku, w nominałach 10 i 200 tys. zł.

Moneta wydana w roku 2005 o nominale 2 zł.

3 Maja 1791. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Medal wydany w 220. rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 Maja przez Skarbnicę Narodową w 2011 r.

Druki wydane w czasie obowiązywania *Ustawy Rządowej* pomiędzy 15 maja 1971 a 17 maja 1992

Pierwsze broszurowe wydanie Konstytucji, bez formuły oblaty, anonsowane było w *Gazecie Warszawskiej* 14 maja – pomimo tego, iż tekst Konstytucji był podawany w gazetach. *Gazeta Narodowa i Obca* drukowała go od nr. 38 z 11 maja do nr. 45 z 4 czerwca – nie pokazujemy na wystawie z powodu jej dużego formatu i braku miejsca. Tekst *Ustawy* drukowany był też w innych gazetach. Jerzy Kowecki ustalił 14 edycji z tego okresu, ich łączny nakład określił (za Józefem Szczepańcem) na 20 a nawet ponad 30 tysięcy egzemplarzy.

[Makulski Franciszek Jaxa]. *Opisanie Illuminacji w Dniu 8. Maja 1791. Roku. Na Anniwersarz Imienin Najjasniejszego Pana nie tylko Miasta Warszawy ale y innych Miast tak Korony, jako y Litwy Z Okoliczności nadaney im Wolności, i zapadłej dla Narodu Konstytucji w Dniu trzecim Maia, tegoż Roku. w Warszawie, Nakładem i kosztem Autora. w Drukarni J.K.M. i Rzpłtęy P. Zawadzkiego.*

W nim:

„Do Najjasniejszego Stanisława Augusta Króla Polskiego Wielkiego Xiążęcia Lit. &c. &c. Ojca Ojczyzny.

Szczęśliwy ten Narod, o którego całość i uszczęśliwienie KRÓL nuyusilniey stara się. Szczęśliwy KRÓL, gdy wolnemu panując Narodowi wszystkie dobrocią podbicia serca.

Żyć pod takim KRÓLEM, Oycem ludu, i Zbawcą Ojczyzny nazwanym, żyć wolnym, żyć poważanym w Europie, i żyć oswobodzonym zupełnie, tak od Kraiowej, iako i Zagranicznej przemocy; Pragnąc tylko Przodkom godziło się naszym, nam zaś dozwolono samym cieszyć się smutkiem”.

Ustawa Rządowa. Prawo uchwalone. Dnia 3 Maia. Roku 1791., w Warszawie, w Drukarni Uprzywileiowanej M. Gröllla, Księgarza Nadwornego J. K. Mci. – Egzemplarz mający 32 strony, drukowany bez Deklaracji Stanów Zgromadzonych.

Kłosek zawierający wszystkie najważniejsze prawa regulujące ustroj Rzeczypospolitej wchodzące w skład szeroko rozumianego pojęcia Konstytucja 3 Maja uchwalone do 17 czerwca 1791 r.. Pierwszym drukiem jest *Ustawa Rządowa*, takie samo wydanie jak opisane wyżej ale z *Deklaracją Stanów Zgromadzonych*.

Ustawa Rządowa. Prawo uchwalone. Dnia 3 Maia. Roku 1791., w Warszawie, u P. Dufour Konsyl: Nadw: J. K. Mci i Dyrektora Druk: Korp: Kad:

Tak jak w edycji Grellowskiej, zbiór (podobny ale nie identyczny) najważniejszych praw Sejmu Wielkiego uchwalonych do 27 czerwca z winietami na kartach początkowych i finalikami na końcowych. Zachowana ciągła numeracja stron, zaopatrzone w rejestry boczne (schodkowe), które po odpowiednim wycięciu ułatwiły otwarcie książki na szukanym prawie.

Reprint wydania wyżej opisanego wydany w roku 1985 w Kórniku pokazujący rejestry boczne

[Konstytucja 3 Maja] *New Constitution of the Government of Poland, established by the Revolution, The Third of May, 1791.* 2. ed. London 1791. – Printed for J. Debrett, 8°. Bardzo wczesny angielski przekład Ustawy Rządowej. E.XIV, 376 (tylko edycja dwuczęściowa). Estreicher nie notuje tej edycji! ZAWIERA: New Constitution of... (Ustawa Rządowa); Declaration of the States Assemble (Deklaracja Stanów Zgromadzonych); Law concerning Dietines, or primary Assemblies of Poland (Sejmiki); Law concerning Towns and Citizens within the Dominions of the Republic. (Miasta Nasze Królewskie Wolne w Państwach Rzeczypospolitej), czyli prawa uchwalone przed 3 maja, a do których *Ustawa Rządowa* bezpośrednio się odwołuje.

Forme Constitutionnelle décrétée par acclamatone dans la séance du 3, mai ; Varsovie, Chez P. Dufour. 1791. – Konstytucja 3 maja w jęz. fr. – reprint.

[PIRAMOWICZ Grzegorz], *Przemowa do Woyska w obozie pod Gołębiem przy poświęceniu Sztandarów.* Miana przez ... Kan. Katedr. Kamienieckiego Roku Pańskiego 1791. w Warszawie, w Drukarni Uprzywileiowanej Michała Gröllla, Księgarza Nadwornego J. K. Mości. Wygłoszona 15 września 1791 roku.

LA CONSTITUTION FRANÇAISE ... KONSTYTUCYA FRANCUZKA PODANA Krolowi przez Zgromadzenie Narodowe dnia 3. Września 1791, a przyjęta od Najjaśniejszego Króla Jmci dnia 13. tegoż Miesiąca. W Warszawie 1791. w Drukarni Uprzywileiowanej Piotra Zawadzkiego. – Od str. 69 – List Krola Przyniesiony Zgromadzeniu Narodowemu przez Ministra Sprawiedliwości dnia 13. Września 1791. Od str 74 wyciąg listu Pisanego do JP. Descorches Posła Francuskiego przy Rzeczypospolitej Polskiej. Od str. 75 – Deklaracja Króla Francuzow przesłana Królowi Polskiemu. Całość druku w dwu kolumnach: lewa po francusku, prawa po polsku.

„Gentelman’s Magazine” 1791. Supplement. – Na str. 1169–1242 kolejny przekład Konstytucji 3 Maja na jęz. ang., dalej konstytucja francuska.

Kalendarzyk Narodowy y obcy Na Rok Pański 1792. w Warszawie, w Drukarni Uprzywileiowanej Piotra Zawadzkiego.

W kalendarzyku oprócz Ustawy Rządowej i praw jej towarzyszących oraz *Zaręczenia wzajemnego obu narodów* z 20 października 1791 roku podany jest skład imienny Sanów Skonfederowanych: Króla, Senatorów duchownych i świeckich (wojewodów, ministrów stanu i wojennych, kasztelanów) oraz posłów z podaniem skąd zostali wybrani:

senatorów z ministrami	159
obраниch posłów w 1788 roku	160
obраниch posłów w 1790 roku	181
Ogółem senatorów, ministrów, posłów	500

Kalendarzyk Polityczny na rok przestępny 1792. W Warszawie w Drukarni J.K.Mci i Rzplitey u XX. Scholarum Piarum. – Na końcowych 15. kartach: *CZTERY PRZEDNIEJSZE KONSTYTUCYE NARODOW WOLNYCH*. Po krótkim wstępie omówienie konstytucji angielskiej, amerykańskiej, polskiej i francuskiej.

Prawo polityczne Narodu Polskiego, czyli Układ Rządu Rzeczypospolitey. Xięga I, w Lublinie 1792. W Drukarni J. K. Mci XX. Trynitarzów.

Jerzy Kowecki w opracowaniu Konstytucja 3 Maja 1791. *Statut Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji* tego wydania nie opisał. Jest to niezbity kolejny dowód, że konieczne jest kontynuowanie rozpoczętych przez niego badań.

Druki wydane pomiędzy rokiem 1871 a czasami współczesnymi

Konstytucja Trzeciego Maja 1791 roku, Kraków, nakładem Maurycego Stankiewicza. 1891. – Przedruk z tomu IX „*Volumina legum*”, wydanego w Krakowie (w roku 1889) przez Akdemię(!) Umiejętności.

Mała książeczka 72 x 112 mm, każda stroniczka z bordiurą drukowaną zieloną farbą, finaliki, ozdobna okładeczka a brzegi złożone. Przypomina książeczkę do nabożeństwa.

Album Ilustrujące uroczysty obchód 125=ej rocznicy Konstytucji 3 Maja. – Zdjęcia fotograficzne i wydawnictwo Mariana Fuksa – Jerozolimka 49. 2 egz.

Pamiętka Pochodu narodowego 3 maja 1916 r., Nakładem: Chlebowski i Michalowski p.f. „Świt”, Warszawa.

Konstytucja 3 Maja 1791 r., Piotrków 1915 r. – tekst Konstytucji.

Śliwiński Artur, *Konstytucja Trzeciego Maja*, Wyd. M. Arcta, Warszawa 1921. Wyd. 3 powiększone.

Trzeci Maja – obrazek historyczny w dwóch odsłonach, Biblioteka Teatralna dla Dzieci i Młodzieży, Lwów 1921.

Reuttówna Marja, *Trzeci Maj*, obrazek sceniczny dla dzieci i młodzieży wiejskiej w 2 odsłonach z dodaniem poezji okolicznościowych do deklamacji na obchody, wyd. 2. Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego w Wilnie, 1924.

Ustawa Rządowa – Jeden z licznych druków z tekstem Konstytucji – ten z komentarzem Jerzego Zdrady, drukowany jako wkładka do gazety.

Młot Jan, *O Konstytucji 3 Maja*, nakładem Wydziału Narodowego Lubelskiego, Lublin 1916.

Ceysingerówna Helena, *O Sejmie Wielkim i Konstytucji 3-go Maja*, Komitet Obchodu Rocznicy 3-go Maja, Warszawa 1916.

Kutrzeba Stanisław, *Konstytucja Trzeciego Maja 1791 Roku*, G. Gebethner i spółka, Kraków.

Kowecki Jerzy, *Konstytucja 3 Maja. Statut Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji*, oprac., PWN, Warszawa 1981. – Jedyna znana mi praca naukowa traktująca o Konstytucji – opisująca jej rękopisy, pierwodruki i wydania w trakcie jej obowiązywania. Opracowana została w 1971 roku, pierwsze i drugie wydanie (obydwa po 20 tys. egz.) mogło się ukazać dopiero po 10 latach – w roku 1981, podczas „Karnawału Solidarności”. Czwarte wydanie było w roku 1991. Dostępne na stronach Allegro.

Konstytucja 3 maja 1791, oprac. Jerzy Łojek, Wydawnictwo Lubelskie 1989, Wyd. 3. (1 wyd. 1981).

ANTYRAMY

Polonez Uroczysty na fortepian, Muzyka Wiktora Rapackiego, Na pamiątkę 125. rocznicy obchodu Konstytucji 3-go Maja. Nakład i własność B. Rudzkiego. Warszawa. Dedykowany Jaśnie Oświeconemu Księciu Franciszkowi Radziwiłłowi. Franciszek Pius Radziwiłł (1878–1944), w tym czasie naczelnik Milicji Miejskiej m. st. Warszawy, pełnił swe funkcje honorowo. Przejął osobistą odpowiedzialność za obchody 125 rocznicy Konstytucji 3 maja w 1916 roku. Wchodził do Komitetu Obchodu i do jego roboczego Prezydium. Podarował kilka tysięcy rubli na wykupienie uprzednio zajętej Sali Teatru Wielkiego na cele tej uroczystości (PSB t. XXX).

„Pobudka”. Ilustrowany dwutygodnik Związku Szlachty Zagrodowej. Przemysł, dnia 1 maja 1939 r.

„Tęcza”. Ilustrowane pismo tygodniowe. R. 2 (1982) z. 18 (5 maja). Poznań.

Dar 3 maja. 1943. Na dozbrojenie polskich oddziałów samoobrony Armii Podziemnej. Zjednoczone organizacje K.O.P. O.W. i Z.P.N. Miecz i Pług. – Znaczki kwestarskie o nominale 5 i 20 zł. (powiększone kopie, oryginały 4,5 x 3,3 cm).

3. Maj na Ziemi Brunświckiej 1946. – Znaczki.

3 maj 1791. Podziemna Poczta Solidarności. Małopolska. Nakładem Solidarności Grzegórzeckiej. b.r. – 40 zł.

Koperta ze znaczkiem S(olidarność) W(alcząca), 1986. – 120 zł.

3 Maja T.S.L. Poczta Nowa Huta HLS (Huta Lenina, Solidarność, b.r.); 4 X 150 zł.

„Wolne Słowo”. Serwis informacyjny 1981 nr 29 (1 maja). Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność”. Toruń.

Wywieszki okienne.

T. S. L. – Towarzystwo Szkoły Ludowej działające w zaborze austriackim, w Galicji. Towarzystwo zostało założone w 1891 dla uczczenia 100-lecia Konstytucji 3 Maja.

P. M. S. – Polska Macierz Szkolna Królestwa Polskiego w zaborze rosyjskim, w Kongresówce. Powstała w 1906 roku, już w 1907 zdelegalizowana. Prowadziła prace

w konspiracji do 1916 roku, kiedy to niemieckie władze okupacyjne oficjalnie zezwoliły na jej reaktywację, a 3 maja 1918 roku zatwierdziły statut.

T. C. L. – Towarzystwo Czytelni Ludowych w zaborze pruskim, w Wielkopolsce, powstałe w 1880 roku, kontynuowało 7-letnią działalność Towarzystwa Oświaty Ludowej.

Celem tych organizacji był rozwój oświaty i budzenie patriotyzmu wśród ludu. Zakładały i prowadziły szkoły, biblioteki, czytelnie. Działały do roku 1939 (1940). Po wojnie usiłowały reaktywować swą działalność. Po roku 1949 było to niemożliwe.

Środkiem prowadzącym do realizacji tych celów było między innymi drukowanie wywieszek okiennych, które były jednocześnie cegiełkami przynoszącymi fundusze.

Polska Macierz Szkolna – Członkiem Polskiej Macierzy Szkolnej winien być każdy uczciwy Polak. – Macierz szkolna – nazwa kilku organizacji społecznych o podobnych celach jak wymienione wyżej. PMSz powstała w Warszawie w 1905 roku, liczyła ok. 100 tys. członków rzeczywistych i 1,5 tys. wspierających. Już 2 lata później zdelegalizowana działała w podziemiu. Reaktywowana w 1916 roku, podstawą jej działalności były wyłączenie składki członkowskie i darowizny.

Ogłoszenie. Zarząd Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Kielcach. Nr. 642, 30 kwietnia 1928 r. – Zawiadomienie o uroczystym nabożeństwie z okazji obchodu rocznicy Konstytucji 3 Maja.

Pamiętka Konstytucji 3 Maja 1791. – Karta b.r. i m. wyd., podpisana M. Sprusiak. Na drugiej stronie główne postanowienia konstytucji 3 maja 1791 roku.

Dnia 3-go maja 1977 roku w rocznicę uchwalenia historycznej konstytucji, pod protektoratem Prezydenta RP Stanisława Ostrowskiego i delegata Prymasa Polski Ks. Władysława Rubina odbędzie się uroczyste otwarcie Biblioteki Polskiej w nowym gmachu POSK, Londyn. – Druk Stanisława Gliwy.

The Polish Constitution of the Third of May. Poland's National Holiday. Polish Information Center, New York 1943.

Łojek Jerzy, *Szansa Konstytucji 3 Maja*, Wydawnictwo „Głos”, Warszawa 1984. – Wydawnictwo podziemne.

NA REGALE

Wywieszki okienne

Wróblewski Bohdan, *Ustawa Rządowa* – Projekt plakatu. Tempera i akwarela uzupełniona wizerunkiem karty tytułowej wydania Grölla, jednego z pierwszych wydań broszurowych, wielokrotnie wznawianego. Dwa z nich, z roku 1791 w gablocie.

Nowowiejski Feliks, *Witaj Majowa Jutrzenko, Pieśń patriotyczna na 3 głosy z tow. fortepianu lub a capella. Melodia ludowa*, Lit. J. F. Konarzewski i J. Mękowski w Warszawie, nakładem Zjednoczenia Młodzieży Polskiej, druk Sp. Akc. „Ostoja”. Poznań 1927. – Nuty i słowa.

Nowowiejski Feliks, *Modlitwa na Trzeciego Maja z roku 1791*, Part. na 3 głosowy chór żeński a capella lub z tow. organu lub fortep. Op. 4. nr. 4, – Wydanie jw.

Wroński Adam, *Polonez na fortepian. W stuletnią rocznicę Konstytucji 3-go Maja, op. 110*, nakład i własność księgarni oraz składu nut S. A. Krzyżanowskiego. Litografia Musikaliendruckerei v. Jos Ebele & Co Wien, VII. Bez.

Z BOKU NA ŚCIANACH

Przy oknie:

Uchwała Sejmu Republiki Litewskiej z dnia 19 kwietnia 2007 roku. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 kwietnia 2007 roku. Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 kwietnia 2007 roku w rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 Maja 1791 roku:

„Uroczyste obchodząc rocznicę Ustawy Rządowej [...] oraz mając w pamięci Zaręczenie Wzajemne z 20 października 1791 r., składamy hołd Polakom i Litwinom, twórcom Konstytucji 3 Maja, testamentu Rzeczypospolitej Obojga Narodów, [...]

Pozostajemy wierni przekonaniu naszych ojców, że wolność narodów, pokój i demokracja pozostaną najwyższymi wartościami także dla przyszłych pokoleń”.

Pierwodruk tej Konstytucji znajduje się w drugim klocek a przedruk w Kalendarzyku Narodowym [...]. Konstytucja ta potwierdzała i umacniała Unię Polsko-Litewską.

Koncert Jankiela stanowił nie pierwszy ale jeden z najważniejszych tekstów utrwalających legendę Konstytucji 3 Maja.

Reprodukcja z pierwszego wydania Pana Tadeusza Adama Mickiewicza. Paryż 1834.

Przy regale:

ODGŁOS RADOSNEY WDZIĘCZNOŚCI W DZIEN JMIENIN NAYIASNIEYSZEMU STANISŁAWOWI AUGUSTOWI KROLOWI POLSKIEMU &tc. &tc. &tc. PO UCHWALE NOWEGO RZĄDU PRAWEM PRZYSIĘGĄ I JEDNOMYŚLNOŚCIĄ STWIERDZONEGO JAKO OYCU OYCZYZNY KONSEKROWANY. Dnia 8go Maia 1791. Roku. Przez Xiędza Andrzeia Grabowskiego Kapelana Regimenty 10tego. Szefostwa JW. Hrabi na Kościelcu i Działyniu Działyńskiego Orde-rów Orła Białego i S. Stanisława Kawalera. – Jednostronny druk o wym. 47 x 37 cm, jego oryginał w klocku z dokumentem Konstytucji.

PLANSZE

Cytat z *Kalendarzyka Narodowego i Obcego na rok Pański 1792.*

Godne tu przytoczenia owe zdanie, z którym dał się słyszeć pewny Wielki Polityk dnia 26. Lipca w Wiedniu:

„Jestem Nieprzyjacielem wszelkich Rewolucji , oprócz Rewolucji Polskiej. We Francji wszystko gwałtownie wzruszono, chcąc dostąpić wolności, zaczęto od wprowadzenia Anarchii. Zgromadzenie stanowi Prawa , a Władza Wykonawcza wzgardzona i osłabiona nie ma dość siły , żeby Prawa te do wykonania przywieść mogła. Wszyscy rozkazują , nikt słuchać nie chce , i stąd klęski , które codziennie Francją trapią. W Polsce zabezpieczona Narodowi Wolność i niepodległość , Obywatelowi swoboda , własność , bezpieczeństwo , upewnione wykonanie Praw , sprawiedliwość , spokojność , słowem powszechna szczęśliwość. A to się wszystko stało , bez wylania krwi , bez mordów , bez gwałtów , jedynie Cnotą i dzielnością Narodu , który poznawszy długie swe błędy i nieszczęścia , umiał ciężkie zagoić rany własnych nie rozdzierając wnętrzności”.

Podobne zdania o Konstytucji wygłaszał Edmund Burke (1729–1797) uznawany za twórcę nowoczesnego konserwatyzmu – brytyjski mąż stanu, jeden z przywódców partii wigów, wielki mówca, filozof, publicysta. Występował przeciwko restrykcyjnej polityce w koloniach, zarówno w Ameryce Pn., w Indiach jak i wobec katolików w Irlandii. Zdecydowanie potępiający rewolucję francuską – być może, iż to on jest tu cytowany.

W Wiedniu, a początkowo i w Prusach, Konstytucja spotkała się z pozytywnym przyjęciem. Nie brakowało też polityków w Petersburgu oceniających ją dodatnio. Przeważało jednak zdanie tych, którzy chcieli się na kolejnym rozbiорze wzbogacić, zagrabiając ziemie i ludność Rzeczypospolitej. Ich zdanie przeważało, przeważała opinia

kliki wszechwładnego w tym czasie, Zubowa, kolejnego faworyta carycy o 38 lat od niej młodszego. Bez zbyteńnego trudu weszli w alians z Prusami również rządowymi zagarnięcia cudzych terytoriów.

Fotografie Świątyni Opatrzności Bożej wznoszonej w Wilanowie zaprojektowanej przez ojca i syna – Wojciecha i Lecha Szymborskich (z zespołem) oraz pozostałości rozpoczętej w 1792 r. budowy na terenie obecnego Ogrodu Botanicznego w Al. Ujazdowskich.

Dnia 5 maja 1791 roku Sejm Rzeczypospolitej Deklaracją Stanów Zgromadzonych jednogłośnie uchwalił: aby na tę pamiątkę Kościół ex voto wszystkich Stanów był wystawiony, i najwyższej Opatrzności poświęcony. Kamień węgielny położono 3 maja 1792. Budowa świątyni wg projektu Jakuba Kubickiego (1758–1833) została w czerwcu 1792 roku przerwana. Król zdecydował aby zaczęty centralny filar przekształcić w kapliczkę.

Niżej projekty Jakuba Kubickiego z lat 80. XVIII w. i Bohdana Pniewskiego z 1938 r. oraz widok Kaplicy Świątyni Opatrzności wg akwaforty Zygmunta Vogela (przełom XVIII i XIX w.).

Obok odpisu konstytucji: *Wyznaczenie Czasu na przyjęcie Delegacji od Woiewództw, Ziemi i Powiatów, tudzież dopełnienia Votum w założeniu Kościoła Opatrzności Bożej oblatowanej 17 marca 1792 roku.*

W konstytucji tej po raz pierwszy użyto w formułach oblatowania języka polskiego a nie łaciny. Stanowi ona o uroczystej *Audyencji Generalnej dla Województw, Ziemi i Powiatów... w Dzień Trzeci Miesiąca Maia rocznicę dania wolnego, dobrego i trwałego RZĄDU... wydzwignięcia z ucisku i nieszczęść Narodu Polskiego, oraz wmurowania pierwszego Kamienia na Kościół NAYWYŻSZEJ OPATRZNOŚCI.*

Fragment obrazu Jana Matejki Konstytucja 3 Maja przedstawiający centralną postać dzieła – marszałka Sejmu Wielkiego Stanisława Małachowskiego (1736–1809), niesionego przez posłów ziemi krakowskiej Aleksandra Linowskiego (ok. 1760–1820) i ziemi poznańskiej Ignacego Wyssogota Zakrzewskiego (1745–1802) reprezentujących dwie najważniejsze ziemie Korony: Małopolskę i Wielkopolskę.

Obraz – olej na płótnie 247 x 446 cm znajduje się na Zamku Królewskim w Warszawie.

Dzień Trzeciego Maia MDCCXCI. Poświęcony Sławie Króla i Narodu – Akwaforta z medzioritem, rytował Józef Łęski (1760–1825) wg rysunku Jana Piotra Norblina (1745–1830). Rysunek Norblina zrobiony dla Juliana Niemcewicz został

w rocznicę Konstytucji powielony i wydany razem z prospektem (2 maja 1792). W ten sposób stał się najbardziej znanym z kilku rysunków i szkiców upamiętniających Konstytucję, które wykonał Norblin.

Obraz Jana Matejki *Konstytucja 3 Maja*.

Karol Michał Gröll (1770–1857) Alegoria Konstytucji 3 Maja, karta tytułowa do: Siarczyński *Dzień Trzeci Maia Roku 1791*. Akwaforta, miedzioryt, 1791.

Portrety zwolenników Konstytucji 3 Maja do składu Sejmu należących oraz skład Towarzystwa Przyjaciół Konstytucji 3 Maja. Na podstawie: *Senatorowie i posłowie Sejmu Wielkiego*, oprac. Jerzy Kowecki, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1991. Skalkowski Adam, *Spis członków Zgromadzenia*, Poznań 1930. PSB.

Moje teksty o pierwodrukach oraz zdjęcia egzemplarza znajdują się na stronie internetowej: **konstytucja3maja.info**

Wojciech Kochlewski – Bibliofil Młociński

Muzeum Drukarstwa Warszawskiego, oddział Muzeum Historycznego m.st. Warszawy wraz z Wojciechem Kochlewskim z Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie zaprasza na wystawę zatytułowaną „Konstytucja 3 Maja – kamień miłowy współczesnej Europy”, która prezentowana jest w siedzibie Muzeum Drukarstwa od 15 września 2011 do 29 lutego 2012 roku. Prezentowana wystawa towarzyszyła Europejskim Dniom Dziedzictwa na Mazowszu 2011, a także stanowiła uhonorowanie 90-lecia powstania Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie.

W przeciągu roku obowiązywania Konstytucji 3 Maja powstało jej kilkanaście wydań. Była drukowana zarówno w gazetach jak i oddzielny druk, a także z innymi uchwalanymi aktami regulującymi ustrój Rzeczypospolitej. Tekst jej był w kalendarzach, była tłumaczona i wydawana po francusku, angielsku i niemiecku.

Na wystawie zaprezentowano kilka wydań Konstytucji, w tym kilka z okresu jej obowiązywania a także różnego rodzaju druki upamiętniające jej uchwalenie, nalepki okienne, znaczki, medale, monety oraz wiele innych pamiątek.

Na szczególną uwagę zasługują prezentowane dwa egzemplarze Ustawy Rządowej wydrukowane z formułą oblaty (wpis aktu prawnego do ksiąg sądowych). Obydwa 4-kartkowe in folio strony nienumerowane, karty oznaczone w kustoszu literami A, A2, B, B2. W pierwszym z nich jest odręczny podpis Adama Skulskiego i odcisnięta sucha pieczęć urzędu grodzkiego, drugi nie ma śladów uwierzytelnienia. Są to jednak dwa różne druki, różniące się nie tylko papierem. Szerokość kolumny pierwszego to 141 mm, drugiego zaś 138 mm. Poprawienie literówek w drugim z nich a pozostawieniu błędów merytorycznych, ręcznie poprawionych przy czynności oblatowania, wskazuje na to, iż odbijane były w bardzo krótkim odstępie czasu. Kilka charakterystycznych różnic zaprezentowano na wystawie.

Wystawie towarzyszy własnoręczne tłoczenie druku okolicznościowego specjalnie przygotowanego na tę okazję.

Muzeum Drukarstwa Warszawskiego

Konstytucja 3 Maja – kamień milowy współczesnej Europy

Opracowanie merytoryczne wystawy,
scenariusz i aranżacja: Radosław Adamski,
Michał T. Horoszewicz, Maria Biegańska
Konsultacja i współpraca: Wojciech Kochlewski

Opracowanie graficzne okładki i afiszu:
Maria Biegańska i Izabela Wichrowska

ISBN 978-83-62189-12-0

Ekspozyty pochodzą ze zbiorów Muzeum Historycznego m.st. Warszawy i Wojciecha Kochlewskiego, członka Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie. Wiele z nich otrzymał w darze od Waldemara Berłowskiego, Cezarego Kozaka, Waldemara Łysiaka, Romana Nowoszewskiego, Wojciecha Przyłuskiego, Zofii i Zbigniewa Romaszewskich. Ofiarowane już po wernisażu przez prof. Jerzego Koweckiego wystawione nuty Adama Wrońskiego – *Polonez na fortepian*, wydane w Krakowie 120 lat temu z okazji 100. rocznicy Konstytucji wzbogaciły wystawę.

Wystawa jest prezentowana w siedzibie Muzeum Drukarstwa Warszawskiego Oddział Muzeum Historycznego m.st. Warszawy, przy ul. Trębackiej 3 w Warszawie, w godzinach 10–15 we wtorki, środy, piątki i wybrane soboty (8.10, 12.11, i 10.12.2011 roku) oraz w godzinach 10–19 w czwartki.

Towarzystwo Bibliofilów
Polskich w Warszawie

Oddział Muzeum Historycznego m.st. Warszawy
00-074 Warszawa ul. Trębacka 3, tel/fax 22 620-60-42
www.muzeumdrukarstwa.mhu.pl, muzeum.drukarstwa@mhu.pl

